

BIZNES JARAYONLARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi

ORCID iD: 0009-0004-5066-0178

“INTERNATIONAL SCHOOL OF FINANCE TECHNOLOGY AND SCIENCE”

INSTITUTI professori, i.f.d. Saidov Mash'al Samadovich

ORCID: 0009-0008-7814-3972

Annotatsiya: *Maqolada biznes-jarayonlarni boshqarishning nazariy asoslari, shu jumladan biznes jarayonining tabiati va boshqaruvga jarayonga yo'naltirilgan yondashuv o'rganiladi. U biznes-jarayonlarning tasnifini ko'rib chiqadi va tashkilotlarda biznes-jarayonlarni boshqarishda qo'llaniladigan usullarni tahlil qiladi. Business jarayonlarni boshqarish bu hozirgi kundagi eng rivojlangan business boshqaruvi va kompyuter ilmi sohalarining etiborini qozongan yo`nalish bo`lib, birinchi doirada bu soha kompaniyalar operatsiyalarini takomilashtirish, ishlab chiqarish sarflarini minimalashtirish va o`z navbatida, mahsulot va xizmat narxlarini ishlab chiqarish.*

Kalit so`zlar: *biznes jarayonlar, modellashtirish, bozor iqtisodiyoti, korporatsiyalar, reinjenering, Olti Sigma metodologiyalari, korporativ boshqaruv, BPM (Business Project Management)*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ

Магистрант Ташкентского государственного экономического университета

Юлдашева Назокат Музаффар кизи

ORCID iD: 0009-0004-5066-0178

*Профессор ИНСТИТУТА «МЕЖДУНАРОДНАЯ ШКОЛА ФИНАНСОВЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ И НАУКИ», и.ф.д. Саидов Машъал Самадович*

ORCID: 0009-0008-7814-3972

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические основы управления бизнес-процессами, включая природу бизнес-процесса и процессно-ориентированный подход к управлению. Рассматривается классификация бизнес-процессов и анализируются методы, используемые при управлении бизнес-процессами в организациях. Управление бизнес-процессами является на сегодняшний день наиболее развитой областью управления бизнесом и информатикой, и в первую очередь эта область направлена на улучшение деятельности компании, минимизацию производственных затрат и, в свою очередь, на формирование цен на продукцию и услуги.

Ключевые слова: бизнес-процессы, моделирование, рыночная экономика, корпорации, реинжиниринг, методологии «шести сигм», корпоративное управление, ВРМ (Управление бизнес-проектами)

THE THEORETICAL BASIS OF BUSINESS PROCESS MANAGEMENT

Graduate student of Tashkent State University of Economics

Yuldasheva N.M

ORCID iD: 0009-0004-5066-0178

*Professor of INSTITUTE "INTERNATIONAL SCHOOL OF FINANCE
TECHNOLOGY AND SCIENCE", i.f.d. Saidov Mash'al Samadovich*

ORCID: 0009-0008-7814-3972

Abstract: *The article examines the theoretical foundations of business process management, including the nature of the business process and the process-oriented approach to management. It reviews the classification of business processes and analyzes the methods used in business process management in organizations. Business process management is today's most developed field of business management and computer science, and in the first place, this field is aimed at improving company operations, minimizing production costs, and, in turn, producing product and service prices.*

Key words: *business processes, modeling, market economy, corporations, reengineering, Six Sigma¹ methodologies, corporate management, BPM (Business Project Management)*

---

¹

Kirish

Biznes jarayonlarini boshqarish (BPM) tashkilotlarning sifatni yaxshilash, mijozlar ehtiyojini qondirish, moliyaviy ko'rsatkichlarni oshirish va ishlab chiqarish vaqti yoki xarajatlarini kamaytirish kabi foydali natijalarga erishish uchun o'z jarayonlarini nazorat qilish va optimallashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlarini anglatadi. Kundalik operatsiyalar uchun zarur bo'lgan barcha jarayonlarga e'tibor qaratib, siz (biznes rahbari) biznes natijalarini yaxshiroq boshqarishingiz mumkin. Biznes-jarayonlarni boshqarish doimiy takomillashtirish orqali biznes strategiyasi, aktivlari va tuzilmasining potentsialini maksimal darajada oshirishga qaratilgan yuqori maqsadli ijrodir.

Biznes-jarayonlar tushunchasi muayyan maqsad yoki natijaga erishish uchun tashkilot ichida amalga oshiriladigan tizimli faoliyat yoki vazifalarni anglatadi. Rivojlangan mamlakatlarda korporatsiyalar va kompaniyalar bir necha sabablarga ko'ra an'anaviy boshqaruv usullaridan yangi boshqaruv usullariga, xususan, jarayonlarni boshqarishga o'tishgan. Bular jahon miqyosida globallashtirish va integratsiya jarayonlarining tezlashishi, xalqaro raqobatning kuchayishi, texnologiyaning jadal rivojlanishi, korporatsiyalar va kompaniyalar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulot va xizmatlarga bozor va iste'molchilarning o'zgaruvchan talablarini o'z ichiga oladi.

Biznes jarayonlar-mijozlarga aniq ketma-ketlikda davlat xizmatlarini saqlashga qaratildi, tizimlashtirilganga yoki vazifalarga to'g'ri keladi. Biznes-jarayonlari barcha institutsional darajada mavjud bo'lib, mijozlarga ko'rinishda bo'lishi yoki bo'lmasligi mumkin.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tub iqtisodiy islohotlar zamirida iste'molchilarning ehtiyojlarini qondiradigan korxonalar yuqori sifatli, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga ustuvor ahamiyat qaratilmoqda. Bozor munosabatlari murakkab va xavf va noaniqlik bilan ajralib turadi, bu omillarni diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Korxonalar va firmalar ichida har bir ishlab chiqarish

“zanjirini” to‘g‘ri tashkil etish ko‘zlangan natijalarga erishish uchun zarurdir. Shu sababli, zamonaviy korxonalarda moliyaviy-xo‘jalik faoliyatini modellashtirish uchun matematik va instrumental usullardan foydalanadigan ilmiy asoslangan qayta tashkil etish yondashuvini yaratishga ahamiyat ortib bormoqda.

Bugungi dunyoda korporatsiyalar biznesning eng keng e‘tirof etilgan shakli bo‘lib, milliy va jahon iqtisodiyotining rivojlanishiga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Korporatsiyalarning shakllanishi va rivojlanishi turli xil tushunchalarni o‘z ichiga oladi va ularni amalga oshirishdagi farq ko‘p jihatdan korporativ sektorning mohiyatini aks ettiradi. O‘zbekistonda korporativ boshqaruvning o‘ziga xos xususiyatlari va ustuvor yo‘nalishlari mavjud.

Iqtisodiyotning bozor munosabatlariga o‘tishi munosabati bilan jamiyatni bozor iqtisodiyoti mexanizmlari, turli mulkchilik tuzilmalariga qarashli korxonalar (firmalar)ning iqtisodiy xatti-harakatlari, bozor sharoitida olib borishi, cheklangan imkoniyatlardan samarali foydalanish to‘g‘risida ma‘lumot berishga ehtiyoj ortib bormoqda. ishlab chiqarish resurslari, barchasi iqtisodiy-matematik usullar va modellardan foydalanish orqali osonlashtiriladi. Ushbu muammolarni hal qilishda biznes-jarayonlarni boshqarish hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki korxonalar, firmalar, birlashmalar va barcha bozor ishtirokchilarining xo‘jalik operatsiyalarini bozor sharoitida iqtisodiyotimizning tub bo‘g‘inlarida har tomonlama tahlil qilish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bozorga yo‘naltirilgan sharoitda har bir xo‘jalik yurituvchi sub'ekt o‘z samaradorligini ta‘minlashi kerak, chunki ular bozor iqtisodiyotiga xos bo‘lgan tavakkalchilik va noaniqliklarga duchor bo‘lib, bozor talablariga adekvat javob berishi kerak. Hamma xo‘jalik yurituvchi subyektlar ham raqobat sharoitlariga samarali javob bera olmaydi, balki o‘z ichki faoliyatini tashqi bozor muhitiga moslashtira oladiganlar ham. Ushbu moslashuvda biznes jarayonlarini samarali boshqarish asosiy rol o‘ynaydi. Demak, bugungi raqobat sharoitida korxonalarining samarali faoliyat yuritishi uchun qanday shart-sharoitlar,

usullar va vositalar mavjud? Javob biznes-jarayonlarini to'g'ri amalga oshirishda, AQSh, Evropa mamlakatlari va Rossiyada korxonalar rivojlanishida kuzatilgan.

1990-yillardan boshlab biznes-jarayonlarni reinjiningi boshqaruv tizimlari doirasidagi jarayonlarni tashkil qilishni o'rganish va ularni optimallashtirish va takomillashtirish yechimlarini taqdim etishga qaratilgan uslubiy yondashuv sifatida paydo bo'ldi.

“Business Process Reengineering” (BPR) atamasi dastlab M. Hammer va J. Champi tomonidan kiritilgan. Ular korxonalarda yangi biznes jarayonlarini yangicha nuqtai nazardan boshlashni yoqlab, mavjud funktsional boshqaruv tizimlaridan jarayonlarni boshqarish foydasiga voz kechishni taklif qilishdi. BPR korporativ boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha munozaralarda muhim yo'nalish bo'lib qolmoqda, chunki u jarayonga yo'naltirilgan yechimlarga e'tibor qaratish uchun an'anaviy boshqaruv tuzilmalaridan ajralib chiqish tarafdori. T. Davenport korxonalar ichida BPRga boshqacha yondashuvni taklif qildi. U yangi jarayonlarni loyihalashtirishga kirishishdan oldin mavjud biznes jarayonlarni chuqur o'rganish va ular haqida aniq tushunchaga ega bo'lish muhimligini ta'kidladi.

Reinjiningi kontseptsiyasining ildizlari 19-asrda ishlab chiqilgan boshqaruv nazariyalariga borib taqaladi. 19-asr oxirida Teylor menejerlar tomonidan tashkiliy jarayonlarni yaxshilash yoki samaradorlikni oshirish uchun ularni qayta qurish uchun jarayonni qayta qurish usullaridan foydalanishni taklif qildi. Xuddi shunday, Fayol, 20-asrning boshlarida, tashkilotlar o'z maqsadlariga muvofiq optimal foyda olish uchun resurslarni optimallashtirish zarurligini ta'kidlab, kontseptsiyaga hissa qo'shgan.

Adabiyotdagi yana bir muhim mavzu korporativ boshqaruv va biznes jarayonlarini boshqarish o'rtasidagi munosabatlardir. Shaffoflik, hisobdorlik va strategik yetakchilik bilan ajralib turadigan samarali boshqaruv jarayonlarni muvaffaqiyatli boshqarish tashabbuslarining haydovchisi sifatida qaraladi. Jarayonlarni boshqarish vositalari ko'pincha korporatsiyalar o'z maqsadlariga samarali va axloqiy tarzda erishishlarini

ta'minlaydigan yaxshi boshqaruvning muhim tarkibiy qismlari sifatida muhokama qilinadi.

Jarayonlarni boshqarishda inson omillari: Jarayonni boshqarish bo'yicha ko'plab munozaralar texnologik yoki tarkibiy takomillashtirishga qaratilgan bo'lsa-da, odamlarning roli hal qiluvchi bo'lib qolmoqda. Ushbu sohadagi adabiyotlarda biznes jarayonlari tashabbuslarining muvaffaqiyatini ta'minlashda yetakchilik, xodimlarning faolligi va tashkilot madaniyatining ahamiyati ta'kidlangan. O'zgarishlarni boshqarish bo'yicha ishlar, ayniqsa jarayon o'zgarishlariga qarshilik ko'rsatadigan ishlar, xodimlarni qayta loyihalash jarayoniga jalb qilish natijalarni sezilarli darajada yaxshilashi mumkinligini ko'rsatadi.

BPRning zamonaviy tushunchasi biznes operatsiyalarini o'zgartirish va qayta baholashni, funktsional tarkibiy qismlarni yaxlit tashkil etishni va moslashuvchanlikni tez oshirishni nazarda tutadi.

Biznes jarayonlarini reinjiniring qilishning asosiy yo'nalishi bir yoki bir nechta resurslardan kirish sifatida foydalanish va mahsulot yoki xizmatlarni mahsulot sifatida ishlab chiqarish orqali iste'molchilarga qiymat berishga qaratilgan biznes-jarayonlar deb tasniflangan turli xil tadbirlar to'plami atrofida aylanadi. Biznesni ma'lum bir natijaga erishish uchun amalga oshiriladigan o'zaro bog'liq bo'lgan bir qator tadbirlar sifatida kontseptsiyalash mumkin. Shu bilan bir qatorda, uni maqsadli iste'molchi yoki bozor uchun muayyan mahsulot yoki xizmatni ishlab chiqarish uchun tuzilgan, tashkil etilgan va bajariladigan vazifalar ketma-ketligi sifatida ko'rish mumkin.

Bizning nuqtai nazarimiz bo'yicha, ichki bosqichlar yoki faoliyat turlari, ma'lumotlarni olishdan boshlab va mijozning ehtiyojlariga qiymat, chidamlilik, xizmat ko'rsatish va sifat bilan javob beradigan mahsulotni yaratish bilan yakunlanadi yoki mijoz biznes operatsiyalarini qanday boshlashi va harakatlanishini tasvirlaydi.

Biznes muhandisligi kompaniyalar tomonidan o'z maqsadlariga muvofiq ravishda o'z operatsiyalarini loyihalash uchun qo'llaniladigan metodologiyalar va yondashuvlar to'plamini o'z ichiga oladi. Reinjiniring korxonada samaradorligini sezilarli

darajada oshirish uchun biznes jarayonlarini tubdan ta'mirlash yoki qayta loyihalashni o'z ichiga oladi. Boshqa tomondan, jarayonlarni boshqarish korxonada ichidagi mavjud biznes jarayonlarni tuzilgan ketma-ketlikda amalga oshirishni o'z ichiga oladi.

Bizning nuqtai nazarimizdan, biznes jarayoni mahsulotlarni ishlab chiqarish va tizim ichidagi boshqa operatsiyalarga va tashqi tizimlarga etkazib berishga qaratilgan jarayonlar tizimidagi operatsiyani tashkil qiladi. Biznes jarayonlari korxonada ichidagi har bir jarayonning bajarilishi sxemasini mantiqiy ketma-ketlikda belgilaydi. Zamonaviy korxonalar biznesni rivojlantirish va raqobatbardoshlikni oshirish uchun turli usullar va vositalardan foydalanadilar. Rivojlanayotgan ekologik talablarni qondirish yoki mavjudlarini yaxshilash uchun yangi biznes modellarini moslashtirish yoki ishlab chiqish juda muhimdir.

Korxonada ichidagi biznes-jarayonlarni takomillashtirishni bir qancha omillar, jumladan, iste'molchi va tartibga soluvchi talablar, xarajatlar yoki tsikl vaqtini qisqartirish zarurati, sifat menejmenti tashabbuslarini amalga oshirish, tashkiliy qo'shilishlar va ichki ziddiyatlarni talab qiladi.

Bizning fikrimizcha, takomillashtirish jarayonlarini tanlash har bir korxonaning o'ziga xos kontekstiga moslashtirilgan bo'lishi kerak. Biznes jarayonlaridagi ustuvor muammolarni aniqlash va zaif tomonlarni aniqlash uchun bo'lim boshliqlari, xizmat ko'rsatish menejerlari va yuqori menejment ishtirokidagi muhokamalarda qatnashish juda muhimdir. Biznes-jarayonlarni yaxshilash uchun audit o'tkazish, jarayonlarni takomillashtirishning asosiy tamoyillariga rioya qilish, ilg'or texnologiyalardan foydalanish va noyob vaziyatlarga moslashtirilgan innovatsion yechimlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekistonda aholining qariyb 75 foizi kichik biznes, oilaviy biznes yoki xususiy tadbirkorlik bilan shug'ullanadi. Ta'lim, mehnat resurslarini rivojlantirish va sog'liqni saqlash sohalarida qariyb 7 million talaba, 700 mingdan ortiq o'qituvchi va 300 mingga yaqin tibbiyot xodimlari ishlaydi. Ishlab chiqarish samaradorligi va sifatini oshirish, aholi daromadlarini oshirishning

yuqorida qayd etilgan intensiv usullari qo'llanilsa, bu mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IXTT) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, mulkchilik strukturasi ustuvor bo'lgan mamlakatlarning jahon bozor kapitalizatsiyasidagi ulushi ohirgi yillar ichida 20% dan (1998-2002) 34% gacha (2013-2015) oshgan, bunga asosan rivojlanayotgan mamlakatlar kapital bozorlarining keskin taraqqiy etishi sabab bo'lgan. Shuning uchun, mamlakat korporativ boshqaruv tizimining sifati uning korporativ sektor raqobatbardoshligi va dinamik rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega [2].

Korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish shuni anglatadiki, bunday takomillashtirish kompaniyaning rentabelligini oshirishga yordam beradi. Kompaniyaning korporativ boshqaruv tizimini bevosita takomillashtirish aksiyalar qiymatining oshishiga olib keladi. Sababi, korporativ boshqaruv tizimi qanchalik yaxshi bo'lsa, investor ishonchi shunchalik yuqori bo'ladi. Bundan tashqari, kompaniya direktorlari qiymatining oshishi boshqaruv kengashining asosiy vazifasi hisoblanadi va uning aksiyadorlar uchun jozibadorligini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi. Korporativ boshqaruv ochiq va adolatli boshqaruvni nazarda tutuvchi tizimdir. Agar kompaniya bunday qadriyatlarni qabul qilsa, barqaror o'sish uchun faqat ishonch, ya'ni investorlar, aksiyadorlar va jamiyatning ishonchi muhimdir. Aksiyadorlar kompaniya vakolatli menejerlar qo'lida ekanligiga va ular aksiyadorlarga nisbatan halol va vijdonan harakat qilishlariga ishonch hosil qilishlari kerak.

Balanced Scorecard (BSC) Yondashuvi: 1990-yillarda Kaplan va Norton tomonidan kiritilgan BSC tizimi jarayonlarni boshqarish orqali korporativ boshqaruvni baholash va takomillashtirishning eng keng tarqalgan usullaridan biriga aylandi. Ushbu yondashuv mijozlarning qoniqishi, ichki jarayonlar, o'rganish va o'sish kabi moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan samaradorlik ko'rsatkichlarini muvozanatlashtiradi va korporativ sog'lig'ining har tomonlama ko'rinishini ta'minlaydi. BSC yondashuvi

jarayonlarni boshqarish adabiyotida ayniqsa muhimdir, chunki u biznes jarayonlarini strategik maqsadlar bilan bevosita bog'laydi[3].

Chiqindilarni kamaytirish va jarayonni optimallashtirish orqali sifatni yaxshilashga qaratilgan tejamkor boshqaruv va Olti Sigma metodologiyalari adabiyotlarda tez-tez tilga olinadi. Ushbu usullar samaradorlikni oshirish, xatolarni minimallashtirish va resurslardan maksimal darajada foydalanish uchun tizimli yondashuvlarni taklif qiladi, bu ularni korporativ boshqaruv tizimlarida qimmatlidir[4].

Tashkilotlar ichidagi jarayonlarni solishtirish uchun bir qator jarayonlarni tasniflash tizimlari nazariy va empirik jihatdan ishlab chiqilgan (Vilkas va Stancikas, 2005). Bunday tasniflash tizimlari tadqiqotning kontseptsiyasi va rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi, chunki ular murakkablikni kamaytirishga va fundamental tuzilma va munosabatlarni tan olishga yordam beradi [5].

BPMni qo'llab-quvvatlovchi madaniyat va individual jarayon yo'nalishining shaxslar, ya'ni tashkiliy jarayonlarni amalga oshirishda ishtirok etuvchi tashkilotlar xodimlari tomonidan qabul qilingan jarayon muvofiqligiga ta'sirini o'rganishdir. Shu maqsadda, birinchi navbatda, BPM va tashkilot tartiblari bo'yicha adabiyotlarga tayanib, uchta konstruktsiyani o'z ichiga olgan tadqiqot modelini ishlab chiqdik: BPMni qo'llab-quvvatlovchi madaniyat, individual jarayonga yo'naltirilganlik va idrok etilgan jarayon muvofiqligi. Ikkinchidan, idrok etilgan jarayon muvofiqligini o'lchash uchun ko'p elementli shkalani ishlab chiqdik. Nihoyat, ushbu modelni bir necha mamlakatlarda joylashgan va sog'liqni saqlash tizimlari va texnologiyalari sohasida faoliyat yurituvchi global korxonaning 178 nafar xodimi ishtirokida o'tkazilgan so'rov ma'lumotlari bilan empirik tarzda sinab ko'rdik [6].

Tadqiqot metodikasi

Ushbu ilmiy ish uchun tadqiqot jarayonida turli metodologiyalardan foydalanilgan. Ma'lumotlarni yig'ish va tartibga solish uchun deduktiv yondashuvlar qo'llanilgan. Tadqiqot natijalaridan olingan xulosalar induktiv usulga asoslangan. Moliyaviy va statistik tahlillar moliyaviy bo'lmagan ma'lumotlarni solishtirish va tadqiqot natijalarini

olishda muhim rol o'ynadi. Bundan tashqari, tadqiqot analitik usullar orqali korporativ boshqaruv va tashkiliy xatti-harakatlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdi. Muhokamalarni umumlashtirish uchun ma'lumotlarni umumlashtirish uchun sintez usuli qo'llanildi.

Tahlil va natijalar

Biznes jarayonlarini boshqarishning nazariy asosi (Business Project Management) boshqaruv nazariyasi, operatsiyalarni tadqiq qilish, axborot texnologiyalari va tashkiliy xatti-harakatlar kabi turli fanlarda yotadi. Asosiysi, BPM biznes jarayonlarini tizimli boshqarish orqali samaradorlik, samaradorlik va tezkorlikni oshirish orqali tashkilot faoliyatini optimallashtirishga qaratilgan.

BPMni asoslovchi asosiy nazariy tushunchalarga quyidagilar kiradi:

<i>Tizimlar nazariyasi</i>	BPM tashkilotlarni o'zaro bog'langan va o'zaro bog'liq biznes jarayonlaridan tashkil topgan murakkab tizimlar sifatida ko'radi. Tizimlar nazariyasi tashkilotlar va ularning jarayonlarini yaxlit tushunishga urg'u beradi, turli komponentlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarni hisobga olish muhimligini ta'kidlaydi.
<i>Jarayonni o'ylash</i>	BPM mijozlar uchun qiymat yaratadigan faoliyatning oxirigacha oqimiga e'tibor qaratib, jarayonga yo'naltirilgan istiqbolni qabul qiladi. Jarayonli fikrlash tashkilotlarni funktsional silos yondashuvidan ko'proq integratsiyalashgan ko'rinishga o'tishga undaydi, o'zaro funktsional hamkorlik va muvofiqlashtirishni ta'kidlaydi.

<p><i>Fikrlashni o`rganish</i></p>	<p>tejamkor ishlab chiqarish tamoyillaridan kelib chiqqan holda, tejamkor fikrlash chiqindilarni yo'q qilishga va jarayonlarni doimiy ravishda takomillashtirishga urg'u beradi. BPM jarayonlarni soddalashtirish va samaradorlikni oshirish uchun qiymat oqimini xaritalash, standartlashtirilgan ish va doimiy takomillashtirish kabi nozik tushunchalarni o'z ichiga oladi.</p>
<p><i>Umumiy sifat menejmenti (Total Quality Management)</i></p>	<p>TQM tamoyillari, shu jumladan mijozlarga e'tibor qaratish, doimiy takomillashtirish va xodimlarni jalb qilish BPMning ajralmas qismidir. BPM tashabbuslari ko'pincha jarayonlardagi nuqsonlar va o'zgarishlarni kamaytirishga qaratilgan Olti Sigma kabi sifat menejmenti usullarini o'z ichiga oladi.</p>
<p><i>Biznes jarayonlarini qayta qurish (Business Process Reengineering)</i></p>	<p>BPR ish faoliyatini keskin yaxshilash uchun biznes jarayonlarini tubdan qayta loyihalash va qayta ko'rib chiqish tarafdori. BPM jarayonlarni qayta loyihalash, avtomatlashtirish va innovatsiyalar imkoniyatlarini aniqlash uchun BPR tamoyillariga asoslanadi.</p>
<p><i>Axborot texnologiyalari (IT) tizimlari</i></p>	<p>IT jarayonlarni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish va real vaqtda monitoringni amalga oshirish orqali BPMda hal qiluvchi rol o'ynaydi. BPM tizimlari va dasturiy ta'minoti jarayonlarni modellashtirish, bajarish va optimallashtirishni osonlashtiradi, bu esa tashkilotlarga o'z</p>

	jarayonlarini samarali boshqarish va yaxshilash imkonini beradi.
<i>Tashkilot madaniyati</i>	BPMga tashkilot madaniyati, jumladan me'yorlar, qadriyatlar va o'zgarishlar va innovatsiyalarga bo'lgan munosabat chuqur ta'sir ko'rsatadi. Muvaffaqiyatli BPM tashabbuslari shaffoflik, hamkorlik va uzluksiz o'rganishni qadrlaydigan madaniyatni talab qiladi.

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Ushbu nazariy istiqbollarni birlashtirgan holda, BPM tashkilotlarga biznes jarayonlarini boshqarish, operatsion mukammallikni oshirish va strategik maqsadlarga erishish uchun tizimli yondashuvni taqdim etadi.

Korxonaning muayyan maqsadlari uning umumiy samaradorligini kuzatish va baholash imkonini beradigan aniq miqdoriy chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab qiladi. O'rganish mavzusini tahlil qilishning ham sifat, ham miqdoriy usullari korxonada va tashkilotlarning biznes jarayonlarini baholash uchun ko'rsatkichlarni tanlash bo'yicha barcha ustuvor ilmiy nuqtai nazarlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Hozirgi vaqtda biznes jarayonlarini baholashning miqdoriy ko'rsatkichlarini aniqlash uchun turli xil yondashuvlar va usullar qo'llaniladi. Jarayonni baholash ko'rsatkichlarini tasniflash va farqlashning mashhur ilmiy yondashuvlaridan biri V.V. tomonidan kiritilgan asosdir. Repin va V.G. Yeliferov, jarayon tahlilining sifat va miqdoriy bo'linishiga bog'liq. Bundan tashqari, biznes-jarayonlarni baholash uchun miqdoriy ko'rsatkichlar bir necha mezonlarga ko'ra tasniflanadi:

- Har bir aniqlangan jarayon bilan bog'liq xarajatlar va xarajat omillarini tekshirish, ko'pincha Faoliyatga asoslangan xarajatlarni hisoblash (ABC) tahlil usuli yordamida amalga oshiriladi.

- Balanced Scorecard (BSC) yondashuvida ko'rsatilganidek, strategik rejalar, xodimlarni o'qitish va rivojlantirish, biznes jarayonlari istiqbollari, mijozlar ehtiyojini qondirish va moliyaviy jihatlar bilan muvofiqlashtirish.
- Simulyatsiya modellashtirish orqali erishiladigan murakkab tizim doirasida haqiqiy tajribalarni o'tkazishning maqsadga muvofiqligi.
- biznes-jarayonlarni baholashning ekspress usulidan foydalangan holda murakkablik, qayta ishlanuvchanlik, boshqariladiganlik, resurslarning intensivligi va boshqa omillar ko'rsatkichlari asosida baholash.
- S.M. tomonidan ishlab chiqilgan metodologiya tomonidan taklif qilingan tashkilot muvaffaqiyatiga hissa qo'shadigan muhim omillarni baholash. Kovalev va V.M. Kovalyov.
- korxonada biznes-jarayonlarining iqtisodiy samaradorligini baholashda L.A.Kozero usulidan foydalangan holda jarayon samaradorligini xarajat, vaqt va sifat nuqtai nazaridan tahlil qilish.

Biznes jarayonlarini baholash uchun analitik vositalar

Vositalar	Maqsad
<i>Diagramma</i> <i>Ishikava</i>	Biznes jarayonlaridagi omillar va natijalar o'rtasidagi asosiy sabab-ta'sir munosabatlarini tahlil qilish va aniqlash uchun vizual yondashuv; bu usul natijalar va xarajatlarga ta'sir qiluvchi omillarni aniq aniqlashga yordam beradi.
<i>ABC</i>	U biznes-jarayonlarni qo'llab-quvvatlashda resurslar samaradorligini baholash imkonini beradi, asosiy, ikkilamchi va ortiqcha jarayonlarni aniqlashga yordam beradi va biznes-jarayon mahsulotlarining iste'mol qiymati va ularni ishlab chiqarish uchun

	sarflangan xarajatlar o'rtasida optimal muvozanatga erishish darajasini baholaydi.
<i>Tahlilga asoslangan KPI ko'rsatkichlari</i>	Moliyaviy va nomoliyaviy samaradorlikni baholash tizimi tashkilotga uning harakatlari asosiy ko'rsatkichlar natijalariga qanday mos kelishini tushunishga yordam beradi. Ushbu ko'rsatkichlar va korxonada tashabbuslari o'rtasidagi munosabatni o'lchash orqali tizim tashkilotning maqsadlariga erishishdagi muvaffaqiyatining aniq ko'rinishini taqdim etadi. Ushbu yondashuv kompaniyaning harakatlari samaradorlik ko'rsatkichlariga qanday hissa qo'shishi haqida tushuncha beradi, uning strategiyalari natijalarga erishishda samarali bo'lishini ta'minlaydi va qo'shimcha e'tibor yoki resurslar kerak bo'lishi mumkin bo'lgan sohalarni ta'kidlaydi.
Manba: muallif tomonidan tuzilgan va to'ldirilgan	

Biznes jarayonlarini baholashning mavjud yondashuvlarini ko'rib chiqish jarayon xususiyatlarini belgilashda, muammoli joylarni, to'siqlarni va jarayonlar ichidagi ortiqcha funktsiyalarni aniqlashda sifat tahlilining muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu sifat tahlili biznes-jarayonlarning tuzilgan tasvirini ta'minlaydi va keyingi miqdoriy tahlil uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu maqola tashkilot ichidagi biznes jarayonlarini takomillashtirish uchun zarur bo'lgan metodologik asoslarni o'rganib chiqdi, buning

maqsadi operatsion samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha amaliy tushunchalar va tavsiyalar berish. Haqiqiy stsenariylarni va empirik tadqiqotlarni o'rganish orqali biz ushbu metodologiyalarning tashkilot samaradorligini oshirish va uzoq muddatli natijalarga erishishda amaliyligi va samaradorligini baholadik. Olti Sigma muammolarini tizimli hal qilishdan tortib, chiqindilarni minimallashtirishga qaratilgan tejamkor boshqaruv tamoyillarigacha, har bir yondashuv doimiy takomillashtirish va tashkilot ichida innovatsiya madaniyatini rivojlantirish uchun alohida imtiyozlar va vositalarni taqdim etadi. Biznes jarayonlarini boshqarish (BPM) so'nggi yillarda katta ahamiyatga ega bo'ldi va hozir marketing, elektron tijorat, elektron sog'liqni saqlash, elektron ta'lim va elektron hukumat kabi turli sohalarda qo'llaniladi. Ushbu muhim jarayonlarni samarali boshqarish tashkiliy samaradorlikni oshirish, mahsuldorlik va raqobatbardoshlikni doimiy ravishda yaxshilash uchun juda muhimdir. Bundan tashqari, ma'lumotlarni ishlab chiqish BPMni rivojlantirish va takomillashtirishda tobora muhim rol o'ynamoqda. Adabiyotlarni ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, BPM ham, ma'lumotlar qazib olish ham ushbu tadqiqotda asosiy e'tibor sohasi hisoblanadi.

Strategik maqsadlarimiz va jarayonlarni optimallashtirish bo'yicha tashabbuslarimizdan tashqari, biz tashkiliy maqsadlarga mos kelish muhimligini ta'kidladik. Nazariy asoslar va empirik, dalillarga asoslangan tushunchalardan foydalangan holda, korxonalar o'z faoliyatini yaxshilashlari va moslashtirilgan optimallashtirish strategiyalarini yaratishlari mumkin. Ushbu yondashuv samaradorlikni oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi va mijozlar ehtiyojini qondirishni oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. УСЛУБИЙ ҚЎЛЛАНМА Бизнес Жараёнлари Реинжиниринги 2021.
2. RAKAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BIZNES VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari 2022 yil 23 dekabr.

3. Operatsion menejment: darslik / M .G . Umarxodjayeva; O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. - Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014. - 368 b.
4. Ашуров З.А. Акционерлик корхоналарда корпоратив бошқарувни ривожлантириш. Автореферат (PhD), ТДИУ, 2019.
5. Recker, J. and Mendling, J. (2016), “The state of the art of business process management research as published in the BPM conference”, Business & Information Systems Engineering, Vol. 58 No. 1, pp. 55-72.
6. Benraad, M., Ozkan, B., Turetken, O., & Vanderfeesten, I. (2022). The influence of BPM-supportive culture and individual process orientation on process conformance. Business Process Management Journal, 28(8), 1–22. <https://doi.org/10.1108/BPMJ-08-2020-0363>
7. Nutfulloev Tolib G’olib o’g’li. Biznes jarayonlarini to’g’ri tashkil etishning tamoyillari va takomillashtirishning asosiy omillarni va modellarni kompleks tahlil qilish // Ta’lim fidoyilari. –2023. –T. 12. –С. 308-316.
8. Popov, N.A. (2019). BUSINESS PROCESS OPTIMIZATION IN THE DIGITALIZATION ERA OF PRODUCTION. Strategic decisions and risk management.
9. Sabirovna Q. D. G’olib o’g’li, N.T. Model of interaction between the professional education system and the business community //Ta’lim fidoyilari. –2022. –T. 4. –С. 50-58. https://maqola.reandpub.uz/wp-content/uploads/2023/02/TALIM_FIDOYILARI-2022_NOYABR-1-qism.pdf